

MINISTER
SPRAWIEDLIWOŚCI

Warszawa, 20 lipca 2018 r.

03980200071887
RPW/22235/2018 P
2018-07-24

DL-I-071-21/18

dot. BPS.DKS.KPCPP.0330.245.2018

KANCELARIA SENATU
Kancelaria Ogólna

Z 4. 07. 2018

nr RPW 22235/2018 P

(pocpis)

Pan

Robert Mamątow

Przewodniczący Komisji

Praw Człowieka, Praworządności i Petycji

Senat Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowny Panie Przewodniczący,

W odpowiedzi na pismo z dnia 20 czerwca 2018 r., znak BPS.DKS.KPCPP.0330.245.2018, zawierające prośbę o przedstawienie stanowiska w przedmiocie petycji w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej dotyczącej zmiany ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny oraz ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego w zakresie zniesienia instytucji ubezwłasnowolnienia, uprzejmie informuję, co następuje.

Uregulowane w art. 13 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2018 r. poz. 1025 i 1104), zwanej dalej „k.c.”, ubezwłasnowolnienie całkowite jest orzekane przez sąd wyłącznie w sytuacji, gdy osoba fizyczna nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych. Istotą ubezwłasnowolnienia jest pozbawienie takiej osoby możliwości działania w sferze prawnej (prywatno- i publicznoprawnej) w celu ochrony jej praw i interesów (art. 12 k.c.). Ubezwłasnowolnienie nie prowadzi natomiast do ograniczenia w innych rodzajach aktywności życiowej.

Instytucja ubezwłasnowolnienia została stworzona z myślą o osobach, z którymi nie ma możliwości porozumienia się, a tym samym odebrania ich stanowiska, skonsultowania się. W tego rodzaju sytuacjach jedyną opcją jest ustanowienie opiekuna, który nadzorowany przez sąd działa w imieniu i na rzecz ubezwłasnowolnionego całkowicie.

Identyczny cel przyświeca ubezwłasnowolnieniu częściowemu, przy czym wobec innego stopnia zaburzeń psychicznych osoba, co do której zapadło tego rodzaju orzeczenie nie jest pozbawiona całościowo możliwości działania (art. 16 k.c.). Osoba ubezwłasnowolniona częściowo może samodzielnie zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego (art. 20 k.c.), dokonywać czynności prawnych dotyczących przedmiotów oddanych tej osobie do swobodnego użytku przez jej przedstawiciela ustawowego (art. 22 k.c.) oraz rozporządzać własnym zarobkiem, chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów postanowi inaczej (art. 21 k.c.). Natomiast w celu ochrony interesów takiej osoby do ważności czynności prawnych, przez którą zaciąga ona zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem, potrzebna jest zgoda jej przedstawiciela ustawowego (art. 17 k.c.). Jeśli umowa została zawarta bez uzyskania wymaganej zgody jej ważność zależy od potwierdzenia umowy przez przedstawiciela ustawowego (art. 18 k.c.).

Obecne rozwiązania różnicują więc sytuację osób z zaburzeniami psychicznymi w zależności od stopnia ich nasilenia.

Konkludując, instytucja ubezwłasnowolnienia całkowitego oraz częściowego zabezpiecza interesy osoby z zaburzeniami psychicznymi, tak by z uwagi na stan zdrowia nie doszło do naruszenia jej praw. Chroni ona także interesy osób trzecich gwarantując pewność obrotu prawnego, tak by wyłączyć podstawy do stwierdzenia nieważności czynności prawnej.

Odnosząc się natomiast do przepisów proceduralnych dotyczących spraw o ubezwłasnowolnienie, wskazać należy, że zostały one skonstruowane w sposób zapewniający osobom, których dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie, pełną ochronę ich praw w ramach postępowań sądowych. Do kluczowych z nich należą:

- 1) przekazanie tego typu spraw kognicji sądu okręgowego, który je rozpoznaje w składzie trzech sędziów zawodowych [art. 544 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2018 r., poz. 155, z późn. zm.), zwanej dalej „k.p.c.”];
- 2) obowiązek sądu niezwłocznego wysłuchania osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie, w obecności psychologa oraz w zależności od jej stanu zdrowia, w obecności biegłego lekarza psychiatry lub neurologa (art. 547 k.p.c.);
- 3) obowiązkowa obecność dwóch lekarzy w celu wyeliminowanie pomyłki w diagnozie, zwłaszcza co do określenia stopnia niepełnosprawności intelektualnej badanej osoby (art. 553 § 1 k.p.c.);

- 4) wymóg, aby opinia biegłego oprócz oceny stanu zdrowia psychicznego lub zaburzeń psychicznych albo rozwoju umysłowego osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie, zawierała umotywowaną ocenę zakresu jej zdolności do samodzielnego kierowania swoim postępowaniem i prowadzenia swoich spraw, uwzględniającą postępowanie i zachowanie się tej osoby (art. 553 § 2 k.p.c.);
- 5) możliwość udziału w postępowaniu organizacji pozarządowych, do których zadań statutowych należy ochrona praw osób niepełnosprawnych (art. 546 § 3 k.p.c.);
- 6) uprawnienie ubezwłasnowolnionego do złożenia wniosku o uchylenie lub zmianę ubezwłasnowolnienia (art. 559 § 3 k.p.c.);
- 7) prawo do zaskarżania postanowień przez ubezwłasnowolnionego nawet wówczas, gdy ustanowiony został doradca tymczasowy albo kurator (art. 560 § 1 k.p.c.);
- 8) możliwość ustanowienia dla osoby, której dotyczy ubezwłasnowolnienie, nawet bez jej wniosku, adwokata lub radcy prawnego z urzędu, jeżeli osoba ta ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest zdolna do złożenia wniosku, a sąd uzna udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie za potrzebny;
- 9) obligatoryjny udział w postępowaniu prokuratora.

Na gruncie obecnych rozwiązań systemowych nie wydaje się zatem uzasadnione całkowite uchylenie ubezwłasnowolnienia, a w konsekwencji także tych przepisów Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego, które regulują tę instytucję.

Odnosząc się natomiast do postulatów autora petycji dotyczących:

- 1) utraty mocy wszystkich orzeczeń o ubezwłasnowolnieniu częściowym lub całkowitym wydanych po dniu 23 kwietnia 1964 r.;
- 2) zwolnienia z ośrodków pomocy społecznej osób, które zostały w nich umieszczone po 23 kwietnia 1964 r.;
- 3) przedłużenia pobytu w ośrodku pomocy społecznej wyłącznie za dobrowolnie wyrażoną zgodą danej osoby, którą może w każdej chwili cofnąć i odmówić dalszego pobytu (oświadczenie woli jest wiążące z chwilą jego powstania);
- 4) przyznania krewnym w linii prostej, małżonkowi oraz prawnikowi ustanowionym z urzędu uprawnienia do złożenia wniosku o przymusowe zwolnienie, w przypadku niespełnienia powyższych przesłanek, należy wyrazić przekonanie, że ich realizacja stwarzałaby zbyt poważne zagrożenie wystąpienia nieodwracalnej szkody po stronie osoby ubezwłasnowolnionej.

W przypadku rozpoznawania sprawy o ubezwłasnowolnienie każdy przypadek jest badany indywidualnie, a sąd bierze pod uwagę okoliczności dotyczące danej osoby. Sąd bada nie tylko jej stan zdrowia psychicznego, ale także to, czy jest ona w stanie pokierować swoim postępowaniem bądź czy potrzebuje pomocy do prowadzenia spraw życia codziennego. Jak już bowiem wyżej wskazano, orzeczenie o ubezwłasnowolnieniu całkowitym lub częściowym jest poprzedzone rygorystyczną, wnikliwą procedurą i zapada po uzyskaniu kompleksowej opinii biegłych.

Umieszczenie w domu pomocy społecznej reguluje z kolei art. 38 ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2017 r. poz. 882, z późn. zm.). Zgodnie z nim osoba, która wskutek choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego nie jest zdolna do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych i nie ma możliwości korzystania z opieki innych osób oraz potrzebuje stałej opieki i pielęgnacji, lecz nie wymaga leczenia szpitalnego, może być za jej zgodą lub zgodą jej przedstawiciela ustawowego przyjęta do domu pomocy społecznej. Przyjęcie do domu pomocy społecznej osoby, o której mowa w tym przepisie, bez jej zgody, a za zgodą jej przedstawiciela ustawowego wymaga orzeczenia sądu opiekuńczego (art. 38 ust. 2 powyższej ustawy).

Nie wydaje się też trafna propozycja wprowadzenia wniosku o przymusowe zwolnienie z domu pomocy społecznej w przypadku niespełnienia przesłanki wyrażenia zgody na pozostanie w nim przez osobę z zaburzeniami psychicznymi. Postulat automatycznego zwalniania osób z zaburzeniami psychicznymi, bez rozważenia czy mają one zabezpieczone warunki bytowe i właściwą opiekę należy ocenić jako nieodpowiedzialny, wręcz szkodliwy dla osób chorych.

W świetle przedstawionych wyżej argumentów nie sposób wyobrazić sobie sytuacji, w której wszystkie osoby ubezwłasnowolnione, z mocy prawa, zostają pozbawione zabezpieczenia prawnego, a niektóre także faktycznego, z powodu braku zgody na pobyt w domu pomocy społecznej.

Pozostawienie tych osób bez właściwej opieki i zabezpieczenia medycznego, w sytuacji stwarzającej zagrożenie dla ich życia i zdrowia bądź też życia i zdrowia innych osób mogłoby skutkować stwierdzeniem naruszenia przez Polskę Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

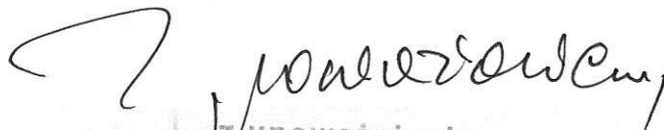
W kwestii postulatów dotyczących:

1) ustanawiania przez sąd prawnika z urzędu dla osoby, która wyraziła wolę dalszego pobytu w ośrodku celem ochrony i poszanowania jej praw (określenie kwalifikacji dla prawnika z urzędu);

2) przyznania pomocnika socjalnego osobie, która ze względu na trwałe uszczerbek, potwierdzony zaświadczeniem minimum trzech lekarzy specjalistów, nie jest w stanie pokierować swoim postępowaniem (zaświadczenie przynajmniej trzech psychologów specjalistów), za jej zgodą, chyba że jej uzyskanie jest obiektywnie niemożliwe, należy stwierdzić, że dla prawidłowego zabezpieczenia praw tych osób realizacja wymienionych postulatów jest zbędna. W obecnym stanie prawnym dla osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie sąd ustanawia bowiem opiekuna, a dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo – kuratora. Działają oni w interesie i na rzecz osób ubezwłasnowolnionych, zarówno w sferze prawnej jak i faktycznej. Tym samym opiekun lub kurator wypełniają postulowane role. W przypadku akceptacji postulatów zmiana sprowadzałaby się jedynie do nazewnictwa. Model funkcjonowania wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi pozostałby ten sam.

Warto też wskazać, że autor petycji nie odnosi się do konsekwencji, jakie wywołałoby uchylenie ubezwłasnowolnienia w sferze prawa zobowiązań. Na chwilę obecną czynność prawna dokonana przez osobę ubezwłasnowolnioną jest nieważna. Niewątpliwie stanowi to ochronę osób, u których stwierdzono brak możliwości pokierowania swoim postępowaniem. Z jednej strony eliminacja ubezwłasnowolnienia stwarzałaby zagrożenie dokonywania przez osoby z poważnymi zaburzeniami psychicznymi czynności prawnych skrajnie dla nich niekorzystnych. Z drugiej zaś doprowadziłaby do niepewności obrotu prawnego, pokrzywdzenia stron kontraktów i ewentualnych wierzycieli.

Mając powyższe na względzie stwierdzić należy, że brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia zmian w obszarze wskazanym w petycji, a realizacja postulatów w niej zawartych godziłaby w zasadę bezpieczeństwa obrotu prawnego i odpowiedzialności prawnej oraz pozbawiłaby właściwej ochrony osoby niepełnosprawne z powodu niedorozwoju umysłowego, chorób psychicznych lub innych zaburzeń psychicznych.

Z upoważnienia
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI
Lukasz Piebiak
PODSIEKRETARZ